

CÎTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNTOCMIREA UNUI VOCABULAR CONTROLAT AL INSTRUMENTARULUI TRADIȚIONAL PRIVIND OCUPAȚIILE ȘI MEȘTEȘUGURILE POPULARE

GHEORGHE DINUȚĂ

Muzeul Județean Ilfov —
Oficiul pentru patrimoniul cultural național

Problema întocmirii unor „vocabulare controlate“ pentru diferite domenii ale culturii materiale și spirituale populare nu a fost pînă acum abordată în etnografia românească, în afară doar de unele preocupări mai mult de ordin etno-lingvistic ale unor cunoscuți cercetători ca Tudor Pamfile, Ovid Densusianu, Romulus Vuia, I. I. Russu, Ion Chelcea, Nicolae Dunăre, Ion Vlăduțiu, Romulus Vulcănescu și alții care, studiind diferitele ocupații ale poporului nostru, în special agricultura și păstoritul, au insistat foarte mult asupra terminologiei atât în practicarea acestor îndeletniciri, precum și a instrumentarului tradițional.

În studiile lor, specialiștii menționați au subliniat atât caracterul autohton al diferiților termeni și denumiri, precum și originea latino-romană și de altă natură a terminologiei locale apărute în limbajul poporului din cele mai vechi timpuri, pentru a demonstra atât vechimea, cât și continuitatea în decursul secolelor a diferitelor forme de organizare economică și socială. Dacă ne referim numai la domeniul ocupațional vom constata existența unui bogat vocabular de denumiri și termeni, variat de la zonă la zonă și chiar de la sat la sat, lucru valabil și pentru celelalte aspecte de viață și cultură populară.

Bogatul și variatul fond de termeni locali, care constituie o parte componentă foarte importantă a lexicului românesc, este predominant în genere de elementele latino-romanice datorită ca rezultat al puternicelor influențe exercitate de populația romană care, asimilîndu-se cu populația autohtonă daco-getică, au pus bazele formării poporului român.

Ulterior, peste aceste elemente latino-romanice, alături de cele autohtone, s-au adăugat unele elemente de origine slavă, iar mai târziu, în epocile medievală, modernă și contemporană, diferite elemente străine, dar într-o proporție mult mai redusă.

În cercetările etnografice și folclorice, pînă nu demult, iar în anumite cazuri și astăzi, se acordă o prea mare atenție culegerii din teren a diferiților termeni locali, fără a se lămuri și semnificația lor. Unii cercetători, pentru a stîrni mai mult interes față de unele probleme cercetate, vehiculează cu toți termenii deodată.

În ultimul timp a crescut foarte mult preocuparea pentru explicarea etimologică a terminologiei locale, o importanță deosebită avînd în acest sens lucrările elaborate pe plan național, ca de pildă Atlasul lingvistic român, deja apărut, iar în prezent, de acest aspect se ocupă și cercetările pentru întocmirea Atlasului Etnografic al României.

În momentul de față, datorită numărului extrem de mare de colecții muzeale aflate în diferite unități de profil, precum și a unui bogat patrimoniu cultural și artistic aflat în afara acestora, a apărut tot mai mult necesitatea elaborării unor repertorii și cataloage, precum și a sistemului de evidență centralizată a bunurilor susceptibile de apartenență la patrimoniul cultural național. Pentru aceasta se resimte nevoia elaborării și a unui vocabular, așa numitul „vocabular controlat”, care să fie un instrument de lucru principal în activitatea de repertoriere, catalogare și evidență centralizată.

Vom căuta în cele ce urmează, să schițăm, pe scurt, considerații privind elaborarea unui astfel de vocabular al instrumentarului tradițional dintr-unul din cele mai importante domenii ale culturii populare cum este cel ocupațional, bazîndu-ne pe experiența acumulată cu prilejul cercetărilor etnografice efectuate în diferite zone ale județului Ilfov și în activitatea de expertizare și evidență a unor bunuri susceptibile de apartenență la patrimoniul cultural național.

Cu prilejul cercetărilor etnografice întreprinse de noi în ultimii ani în diferite localități din județul Ilfov, în special în Lunca Dunării și valea Mostiștei, am scos în evidență ocupațiile tradiționale cu o mare pondere în viața satelor, ca de pildă agricultura, creșterea vitelor, pescuitul, viticultura și albinăritul, iar dintre meșteșugurile lucrative: rotăritul, dogăritul și fierăritul. Instrumentarul tradițional studiat pe aceste probleme, precum și activitatea de identificare și achiziționare a numeroase obiecte de interes muzeal pentru Muzeul de Etnografie și artă populară dela Florești-Stoenești, expertizarea și luarea în evidență a unor bunuri aflate în colecții particulare, ne-a atras mult atenția asupra terminologiei locale utilizate în diferite localități. În campaniile de cercetări efectuate am constatat existența unei terminologii în domeniul ocupațional relativ variate care, cu anumite excepții, la care ne vom referi mai jos, are o arie largă de răspîndire în foarte multe regiuni, în special cele sudice ale patriei noastre. Vom insista însă mai mult asupra acelei terminologii mai puțin cunoscute în alte zone ale patriei noastre.

În diferite zone ale județului Ilfov, Valea Mostiștei, Lunca Dunării, zona Vlăsiei din nordul județului am întîlnit mai multe categorii de denumiri și anume:

- denumiri care exprimă precis sensul sau funcționalitatea obiectului;
- denumiri diferite pentru un singur obiect;
- aceiași denumire pentru obiecte diferite;
- denumiri aparte care nu exprimă direct semnificația obiectului.

Toate aceste situații pot creea, după părerea noastră, anumite confuzii în sistemul de catalogare și evidență, mai ales în cazurile cînd

piesele respective nu sînt însoțite și de imagini grafice sau fotografice, chiar dacă descrierea este relativ clară.

Dăm mai jos cîteva exemple de termeni locali din fiecare categorie:

Agricultură: par de semănat = săditor

plugniță = plug de lemn

raliță de cărărat = rariță de prășit

coș pentru mălai = hambar, coș pentru cereale

Pescuit: coș orb = coș pentru pescuit

coș cu potigaci = coș cu băț pentru pescuit

țoapă = țop = coș fără fund pt. pescuit

Viticultura: săditor = sădilă = unealtă pentru sădit via

secure pentru vie = cosor pentru vie

mustitor = mustuitor.

Denumiri diferite pentru același obiect:

țoapă = hodorob = coș fără fund pt. pescuit

jghiab = coriță = lin pentru stors struguri

tăcitoare = cadă = vas pentru struguri.

Denumire similară la obiecte diferite:

priboi = săditor (agricultură, viticultura)

priboi = unealtă de găurit (prelucrarea lemnului)

hodorob = coș fără fund și hodorob = sac de plasă (pescuit)

coriță = lin pentru struguri

coriță = albie, covată (inventar casnic)

linguroi = unealtă de dogărie

linguroi = lingură mare (inventar casnic)

mertic = baniță pentru fasole, cereale

mertic = unitate de măsură pentru cereale

Denumiri nelegate direct de semnificația obiectului:

burui = butoiș mic pentru țuică (pomicultură)

coteț = gard din trestie pentru pescuit

masă de dogar = robane pentru șlefuit doage

baștiu = ciocan pentru bătut cercuri

capermaher = nicovală mică, nituitor pentru cercuri (dogărie)

rașpel = cuțitoaie pentru curățat spițele la roată.

Din cele cîteva exemple enumerate rezultă că, în general, ele nu sînt răspîndite în egală măsură în toate zonele; unele sînt mai răspîndite decît altele în zone diferite (de ex. termenul de „plugniță” utilizat numai pentru plugurile din lemn se întîlnește în numeroase localități

din sud-vestul județului Ilfov : Găujani, Vedea, Gogoșari, Putineiu, Stănești, pînă spre Oinacu, Gostinu, iar mai departe spre est este întilnit termenul obișnuit de plug). Termenul de „jghiab“, este utilizat în aproape toate localitățile județului Ilfov pentru linurile cioplite din trunchi de copac, cu excepția părții de est și sud-est unde pentru același tip de lin întilnim termenul de „corită“ dela verbul slav „coriti“ a ciopli, a scobi, după cum afirmă mulți cercetători. Termenul de corită se întilnește și mai departe în zonele estice ale Cîmpiei române, pînă în sudul Moldovei și în Dobrogea.

Termenul de „țoapă“ este răspîndit în părțile vestice ale județului Ilfov, iar în părțile estice și mai departe, în alte zone ale Cîmpiei române, întilnim termenul de „hodorob“ similar ; ia fel și pentru sacul din plasă folosit la pescuit.

În ce privește „ralița de cărarat“ sau rarița, aceasta este o unealtă de dimensiuni mari, cu grîndeiul lung de peste trei metri, cu un singur corn, cu brăzdar triunghiular și două cormane, cu un jug lung de trei metri la care se înjugau doi boi, numit „jug de cărarat“ ; se întilnește, de asemenea, mai mult în zonele sud-vestice, iar în zonele estice ale Cîmpiei române a predominat rarița cu rotilă de dimensiuni mici, trasă de cal.

Celelalte denumiri se întilnesc într-o măsură mai mare sau mai mică în toate localitățile județului Ilfov. Dacă ne referim chiar și numai la aceste exemple, este suficient să ne dăm seama cît de bogată și variată este terminologia locală în toate domeniile culturii materiale și spirituale. Unele denumiri, după cum am văzut, se referă la obiecte diferite, altele, mai multe denumiri pentru un singur obiect și denumiri nelegate direct de semnificația obiectului respectiv.

În activitatea de întocmire a fișelor analitice de obiect, pînă acum, aproape în toate cazurile am enumerat, în afară de denumirea literară, toți termenii locali așa cum i-am consemnat în teren, urmărind ca descrierea să fie cît mai explicită, deși, spațiul restrîns al unei rubrici de fișă nu permite o explicare amănunțită a etimologiei diferitelor denumiri. Iată de ce, considerăm că, pentru a se evita în continuare anumite confuzii și neclarități în inventarierea și catalogarea bunurilor de patrimoniu muzeal și de patrimoniu cultural național, întocmirea unor vocabulare controlate va trebui să aibă în vedere în primul rînd revizuirea fie chiar parțială a terminologiei locale, prin renunțarea la acele denumiri care nu au o mare răspîndire și, în special care nu sînt legate direct de semnificația obiectului sau fenomenului respectiv. La întocmirea vocabularului controlat va trebui să fie menționată întîi denumirea locală cea mai frecvent întilnită într-o regiune istorico-etnografică și apoi, denumirea literară care încadrează obiectul sau fenomenul respectiv în contextul național al întregii țări.

Întocmirea repertoriilor și cataloagelor precum și a fișierului analitic general pentru diferite categorii și genuri de obiecte va trebui să procedeze și de acum înainte în ordinea inversă, adică menționarea mai întîi a denumirii literare și apoi a celei locale (zonale) pentru ca cititorul să fie introdus direct în problematica respectivă iar denumirea locală să fie considerată doar ca o aprofundare a cunoașterii fenomenului sau obiectului studiat.

Spicînd din cele cîteva exemple de denumiri locale enunțate de noi mai sus, dăm în continuare un tabel de denumiri locale și corespondentul lor literar, așa cum ar trebui ele înregistrate într-un vocabular controlat pe o anumită regiune istorico-etnografică, cum este Cîmpia română, chiar dacă unele denumiri locale bine statornicite nu se referă la întreaga zonă :

Denumirea locală

plugniță
rariță
coș pentru cereale
coș orb
țoapă
hodorob (hodorog)
sădila
mustitor
jghiab
corită
tăcițoare
linguroi de dogărie

masă de dogar
buriu
baniță
mertic
scaun de înspîțat
tron
priboi
spițelnic

Denumirea literară

plug de lemn
rariță
hambar
coș pentru pescuit
coș fără fund pentru pescuit
sac de pescuit
par de semănat, de sădit
mustitor
lin pentru struguri
covată, albie
cadă, vas pt. struguri
unealtă pentru găurit doage și funduri pentru butoaie
unealtă de șlefuit doage
butoaș de țuică
idem
unitate de măsură
scaun pentru fixat spițele la roată
ladă de alimente
unealtă de găurit
sfredel pentru găurit obezile la roată.

Oprindu-ne aici cu exemplele, care, bineînțeles, într-un vocabular controlat vor trebui expuse clasificat și în ordine alfabetică, vor trebui după caz să aibă și o scurtă explicație etimologică. Înlăturînd din vocabularul controlat acele denumiri care nu au răspîndire mare și care nu sînt intrate statornic în limba locală, la fel ca și acele denumiri care nu sînt legate direct de semnificația obiectului, pe lîngă faptul că păstrăm acele denumiri și termeni care îmbogățesc lexicul general al limbii române, dar contribuim la ușurarea activității de elaborare a cataloagelor, repertoriilor și a evidenței centralizate a patrimoniului muzeal și a celui cultural național, pe toate domeniile culturii materiale și spirituale populare.

**QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT L'ÉLABORATION D'UN
„THESAURUS“ DE MOTS-CLEFS POUR LA DESCRIPTION DES PIÈCES
ETHNOGRAPHIQUES (OUTILS TRADITIONNELS).**

RÉSUMÉ

L'élaboration d'un vocabulaire contrôlé pour la gestion informatique des biens culturels ethnographiques s'avère être d'autant plus nécessaire que les spécialistes dans ce domaine se heurtent à des multiples difficultés d'ordre linguistique. Nulle part autre qu'en ethnographie le problème d'une terminologie unitaire ne se pose de façon plus urgente. Ceci est dû en premier lieu au grand nombre d'homonymies et de synonymies qui y règne. Par suite d'une normalisation d'un vocabulaire ethnographique on aboutira à la création d'un „thesaurus“ de descripteurs constituant un instrument de description et d'enregistrement très efficace. On ne saurait envisager un traitement automatique des informations en ethnographie si on ne partait pas d'un langage documentaire qu'on réalisera par étapes englobant les différents domaines et les différentes zones ethnographiques du pays. Un semblable programme suppose la participation de tous les ethnographes activant dans le cadre des Offices du patrimoine culturel national. Et ceci de façon coordonnée. L'auteur donne comme point de départ une série d'exemples de normalisation terminologique possibles concernant les outils traditionnels.